

JOHAN LINDELL

Social reproduktion i Värmland

Klass, utbildning och livsstil

Social reproduction in Värmland, Sweden

This study uses the 2014 SOM-survey of the Swedish region of Värmland (n = 1420) to study the ways in which social reproduction is expressed in a regional setting. Following the sociology of Bourdieu the study presents statistically significant results that highlight that a.) class habitus shapes the type of home one creates for oneself and b.) one's level of education, and that c.) the orientation towards the "legitimate" culture is particularly pronounced among those with relatively high volumes of economic and cultural capital and finally that d.) a regional elite is consecrated in the cultural and urban center of the region. Although the sociological explanation to "why we do what we do" is not the only one, this study shows that it is an important one. Class, expressed as class habitus and volume of economic and cultural capital, continues to shape peoples' life choices and their orientations in the social world.

Keywords: Bourdieu, class, class habitus, SOM, social reproduction, Värmland, Sweden

DENNA STUDIE HANDLAR om trögrörlighet i den sociala världen. När vi tänker kring samhället gör vi det ofta i termer av förändring – vi rör oss framåt genom historien, genom moderniteten och in i det senmoderna (Giddens 1997). Centrala delar i det sociologiska teoribygget menar att vi är individer som "skapar oss själva" – vi förverkligar våra personliga drömmar i en så kallad "reflexiv modernitet" (jfr Beck, Giddens & Lash 1994). Denna bild förstärks av att vi som individer ogärna ser oss själva som "klassade subjekt" vars livschanser och val kan härledas till abstrakta sociala strukturer (Skeggs 1999; Savage, Bagnall & Longhurst 2001; Payne & Grew 2005). Även om vi sett stora omvälvningar i sociala strukturer, och även om vi ogärna tänker oss själva som "klassade", får vi inte glömma den trögrörlighet som faktiskt kännetecknar samhället – det vill säga den *sociala reproduktionen* och de mekanismer som föranleder den. Med social reproduktion menas det kontinuerliga (åter)skapandet av samhällsklasserna och relationen emellan dem (Bourdieu & Passeron 1990:11). Klass som analytiskt koncept har hunnit både dödförklarats och återupplivats i en svensk kontext (Oskarsson, Bengtsson & Berglund 2010). Mot bakgrund av de samhälleliga förändringar som äger rum i Skandinavien menar Rosenlund att dessa, relativt egalitära, samhällen i allt högre utsträckning kommit att passa in i den modell Bourdieu lade fram för att förstå social reproduktion i Frankrike på 1960- och 1970-talet (Rosenlund 2015:156).

I det samtida Sverige är klass viktigt för våra livschanser och för vår orientering i den sociala världen, visar Oskarsson och kollegor i en nationell kartläggning (2010). Men hur uttrycks sådana mönster i en regional kontext? Syftet med denna studie är att undersöka i vilken utsträckning typiska instanser av social reproduktion tar sig uttryck i Värmland. 2014 års SOM-undersökning av värmlänningar möjliggör ett överblickande och regionalt perspektiv på hur klass spelar roll för hur människor tar sig fram genom livet.

Den sociala reproduktionens uttryck och *modus operandi*

Klasskillnader upprätthålls genom instanser av social reproduktion (Bourdieu & Passeron 1990). Denna studie ämnar ge en övergripande bild över fyra huvudsakliga sätt genom vilka social reproduktion uttrycks. Ett *första* sätt på vilket social reproduktion tar form i praktiken är i den statistiskt fastslagna tendensen att individer uppväxta i arbetarhem själva väljer traditionella arbetaryrken och på så vis återskapar den typ av hemmiljö dem vuxit upp i (Berglund 2010; för en kvalitativ bild av detta se Willis 2000). Vidare uttrycks social reproduktion, på ett *andra* sätt, när barn till akademiskt meriterade föräldrar väljer att studera vid universitet samtidigt som barn från andra sociala förhållanden väljer bort högre studier (SCB 2012; se även Bourdieu 1996). I Sverige är oddsen för att ta examen från högskola eller universitet tio gånger så höga bland dem som vuxit upp i tjänstemannahem än för övriga (Öhlin 2010). Social reproduktion yttras, på ett *tredje* sätt, när samhällets privilegierade (i termer av hög utbildning och hög inkomst) utvecklar en smak för det som kollektivt erkänns som den ”fina” kulturen¹, och då individen från en mindre privilegierad bakgrund upplever att operan, muséet och teatern ”inte är något för mig” (Bourdieu 1990:56; se även Bourdieu 1984: kap. 7). I ett samtida skandinaviskt sammanhang har sociologer kunnat identifiera den ”homologi” mellan klassposition och livsstil som Bourdieu (1984:128–129) observerade i Frankrike (Hjellbrekke, Jarness & Korsnes 2015; Rosenlund 2015). Med homologi avses att ”both the social space and the space of lifestyles are structured by the same set of principles: volume and composition of capital” (Rosenlund 2015:158). Livsstilar är, med andra ord, avhängiga volymer av kulturellt och ekonomiskt kapital – så även i ett samtida Skandinavien. I Sverige har vi sett exempel på detta i att det framförallt är kulturellt kapitalstarka grupper som rör sig mot ”finkulturen” (”highbrow culture”) (Katz-Gerro 2002; se även Nilsson & Peurell 2010) och som besöker de statliga museerna i Sverige – även då inträdet varit kostnadsfritt (Peurell 2014).

1 Det hör till kultursociologins natur att försöka undvika att lägga normativa värderingar i kulturlivet och människors livsstilar. De senare förstås som verktyg som individer och grupper mer eller mindre framgångsrikt använder i kampen om sociala positioner – snarare än indikationer på höga värderingar och en av naturen given ”god” smak (Bourdieu 1984). När jag använder ordet ”finkultur” (genomgående inom citationstecken) menar jag därför den kollektivt erkända kulturen, eller ”den kultur som räknas, den legitima och dominerande, den som i praktiken erkänns i skolan och i karriärgångarna på sociala fält där makt utövas.” (Broady 1988:3–4).

Varför ser det ut på det sättet? Vilken är den sociala reproduktionens *modus operandi*? Varför tar exempelvis inte individer uppväxta i arbetarhem examen vid högskola eller universitet i samma utsträckning som de som vuxit upp i tjänstemannahem? Svaret finns knappast i den kognitiva förmågan (man är inte mer intelligent för att man vuxit upp i ett tjänstemannahem), och inte heller i ekonomin (det kostar inte pengar att läsa vid universitet i Sverige). För sociologin finns svaret istället i det som Bourdieu (1984, 1990) kallar för *klasshabitus*. De olikartade existensvillkoren som återfinns i arbetarhemmet kontra det högre tjänstemannahemmet mynnar ut i olika föreställningar om vad man som individ kan och bör göra (Bourdieu 1990:58, 60). Under uppväxten socialiseras individer in i klasshabitus – den karta av möjligheter som individer med samma typ av social bakgrund delar (ibid.). Att som barn till akademiskt meriterade föräldrar ”välja” att läsa vidare vid universitet kan därför förstås som en ”undermedveten”, övergenerationellt skapad, strategi för att reproducera sitt klasshabitus (Bourdieu 1990: kap. 3; Bourdieu & Wacquant 1992:120–122).

The objective homogenizing of group or class *habitus* that results from homogeneity of conditions of existence is what enables practices to be objectively harmonized without any calculation or conscious reference to a norm and [...] explicit co-ordination. (Bourdieu 1990:58–59)

Vi agerar i den sociala världen efter våra habitus, som vi i hög grad delar med dem som delar våra existensvillkor. På så vis upprätthåller var och en av oss samhällets klasstruktur genom våra socialt konstruerade predispositioner – genom smaken för kulturen, genom livsval (yrke och utbildning). Som vi sett ovan har tidigare forskning och officiell statistik på nationell nivå kontinuerligt gett stöd för dessa observationer. Vi vet dock mindre om hur den sociala reproduktionen tar sig uttryck i regionala sammanhang, särskilt i Sverige. I det som följer redogörs för hur dem tre varianterna av social reproduktion (reproduktion av hemmiljö, utbildning och livsstil) som diskuterats ovan yttrar sig i ett samtida Värmland. Värmland beskrivs inte sällan som ”ett Sverige i miniatyr” (NWT 2010). Precis som i landet i stort pågår en avfolkning av bruks- och industrierna i regionen. Karlstads och Hammarös befolkning utgör en tredjedel av länets totala befolkning och är dem enda värmländska kommunerna med en ökande befolkning (Norell 2012). I regionen utgör Karlstad ett kulturellt centrum med opera, universitet och kulturella evenemang (exempelvis musikfestivalen ”Putte i Parken”, jazzfestivaler, Värmlands museum, Lars Lerins konsthall, och konferens- och kulturcentret Karlstad CCC). Vi ser, med andra ord, ett samhälle där landsbygden på många håll stagnerar och sysselsättning, utbildning och kultur alltjämt centreras i en centralort och angränsande Hammarö – lokaliserat i Vänerns skärgård strax söder om Karlstad: ”det är det urbana området i och kring Karlstad som den mest positiva utvecklingen skett” (Aronsson, Norell & Nilsson 2012:482). Bourdieu menar att samhällets klasstruktur ofta ”översätts” till det fysiska rummet – individer och grupper med liknande uppsättning kapital och livsstil tenderar att samlas på samma plats (Bourdieu 2000:134; Florida 2006; se även Holmqvist 2015). Ett *fjärde* sätt på vilket

social reproduktion yttras är genom koncentrationen av kapitalstarka individer i ett geo-kulturellt centrum och en efterföljande, platsbunden, konsekvrering (det vill säga, den kollektiva assimileringen av sociala agenter mot en speciell social riktning) av barn och ungdomar i utbildningens fält (Bourdieu 1996; Holmqvist 2015).

På en övergripande nivå kan vi därmed förvänta oss mönster av social reproduktion som liknar de nationella och skandinaviska i detta regionala sammanhang: att klasshabitus reproduceras i det att man skapar samma typ av hem som man själv vuxit upp i, och att dem som vuxit upp i tjänstemannahem är predisponerade till högre utbildning, samt att kapitalstarka grupperingar i högre utsträckning ger uttryck för en "finkulturell" livsstil. Till detta hör att regionens urbana och kulturella centrum, Karlstad/Hammarö, kan förväntas vara den plats där en kapitalstark grupp återfinns och där ungas habitus kalibreras gentemot utbildningens fält. Det är dessa förväntningar som utgör dem empiriskt drivna forskningsfrågorna i föreliggande studie.

Mot den teoretiska bakgrunden ovan, och dem analyser som tillåts av 2014 års SOM-undersökning till värmlänningar kan följande hypoteser formuleras:

H1: Individers nuvarande typ av hem tenderar att vara samma typ av hem som dem vuxit upp i.

H2: Individer från tjänstemannahem är mer benägna än individer med jordbrukar- och arbetarbakgrund att läsa vid högskola och universitet.

H3: En "finkulturell" livsstil återfinns framförallt bland individer med hög utbildning och hög inkomst och tjänstemannahabitus.

H4: I jämförelse med övriga kommuner i regionen är Karlstad/Hammarö kommuner med en kapitalstark befolkning med en orientering mot det "finkulturella" och en predisposition för högre utbildning.

Därmed är dem drivande forskningsfrågorna följande:

FF1: Vilken betydelse har klasshabitus för människors livsval (utbildning, hem, livsstil)?

FF2: Vilken betydelse har klasshabitus, ekonomiskt och kulturellt kapital för orienteringen mot det "finkulturella"?

FF3: I vilken utsträckning utgör Karlstad/Hammarö platser med kapitalstarka befolkningar som reproduceras genom smaken för det "finkulturella" och genom akademisk konsekvrering?

Material och metod

SOM-institutet har sedan 1986 genomfört årliga undersökningar av ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen. Även regionala undersökningar har genomförts, däribland Värmland där den senaste undersökningen utfördes 2014. Det är denna undersökning som ligger till grund för föreliggande belysning av den sociala reproduktionen i Värmland. Undersökningen genomfördes med 3000 personer mellan 16

och 85 år som var folkbokförda i Värmland (Bové 2016). Ett formulär bestående av 73 frågor med fokus på nyhetskonsumtion, offentlig verksamhet, livsstil och politik, samt en avslutande del om social bakgrund skickades till respondenterna via post, men de kunde också välja att svara via internet (ibid.). Fältarbetet inleddes den 19:e september 2014 och avslutades i mars 2015, då hade 1420 svar samlats in och därmed genererat en svarsfrekvens på 51 procent.

Startpunkten för att kunna pröva hypoteserna om hur den sociala reproduktionen manifesteras är fråga 66b i Värmlands-SOM: uppväxthema (frågan lyder: "Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du själv växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?"). Det är genom denna variabel – "uppväxthema" – som begreppet klasshabitus operationaliseras. Operationaliseringen vilar på antagandet om att de olika typerna av hem karaktäriseras av olika existensvillkor (det vill säga olika tillgång till kapital), och att dessa föranleder olikartade förhållningssätt eller predispositioner i och gentemot den sociala världen (Bourdieu 1990:60). Fördelen med denna variabel är att den utgör ett enkelt men effektivt mått på ett mycket komplicerat fenomen, och dessutom att den tillåter en simulerad longitudinell ansats (eftersom respondenten beskriver sin uppväxt). Nackdelen är att den riskerar ge en alltför enkel bild av en komplicerad och erkänt svårfångad process (Costa & Murphy 2015). Dock bör det inte föreligga större risker med att respondenterna svarar retroaktivt (det är relativt enkelt att minnas vilken typ av hem man vuxit upp i). Det bör dock understrykas att denna variabel utgör ett subjektivt mått på klasshabitus. Data-materialet som ligger till grund för föreliggande analyser tillåter operationaliseringen av kulturellt kapital i sin institutionaliserade form, det vill säga innehavandet av en examen från universitet eller högskola (Bourdieu 1986:243, 1996:117). Även om det är det tveklöst vanligaste måttet på kulturellt kapital såsom det använts empiriskt av Bourdieu och hans kollegor bör läsare ha i åtanke att föreliggande studie inte kommer åt det förkroppsligade (exempelvis manér) och det objektifierade kulturella kapitalet (exempelvis att ha den "legitima" kulturen i sin ägo) (Bourdieu 1986). Ekonomiskt kapital undersöks som årsinkomst. Även om detta är en uppenbar operationalisering av det kapital som "is immediately and directly convertible into money" (ibid.:243) utelämnas andra former av ekonomiska kapital som till exempel eventuella fastigheter, bilar, aktier etc. (Rosenlund 2015).

För att närma sig en konkret instans i den sociala reproduktionen, det vill säga för att se om individer som vuxna "landar" i samma typ av hem dem vuxit upp i (H1), och om människors nuvarande utbildningsnivå kan härledas ur uppväxten (H2), sattes klasshabitus (uppväxthema) i relation till nuvarande typ av hem (f66a) samt utbildningsnivå (som är SOM-institutets omkodning av f71). För att sedan estimeras olika grupperns odds att ta examen från högskola eller universitet utfördes en logistisk regressionsanalys.

För att komma åt respondenternas orientering i den kollektivt erkända kulturen (H3) – "finkulturen" – utfördes en faktoranalys (Principal Component Analysis) av ett variabelbatteri bestående av livsstilsfrågor (f37). De kulturella praktikerna som kollektivt brukar erkännas som legitima (just för att dem tenderar att tas i anspråk av

de kapitalstarka klassfraktionerna [Bourdieu, 1984:114]) – att gå på opera, museum, teater och konsert (se även Broady 1988; Rosenlund 2015; Hjellbrekke et al. 2015) bildade en faktor som klarade test för intern reliabilitet ($\alpha=.707$). Dessa variabler summerades till ett index som utgör denna studies operationalisering av en ”finkulturell” livsstil. Detta index utgör den beroende variabeln i en regressionsmodell där relativt högt ekonomiskt kapital (årsinkomst > 500 000kr/år), institutionaliserat kulturellt kapital (examen från högskola eller universitet), klasshabitus (uppväxtem) utgör oberoende variabler under kontroll för boendeform, ålder och kön.

För att kunna studera i vilken utsträckning det regionala centret Karlstad/Hammarö utgör en plats vars invånare, i jämförelse övriga kommuner i Värmland, är kapitalstarka med en smak för det ”finkulturella”, samt om det där finns en predisponering gentemot högre utbildning (H4) jämfördes kommunerna gällande andel högre tjänstemän, andel med institutionaliserat kulturellt kapital (examen från högre utbildning), andel med relativt hög inkomst samt medelvärdet på den ”finkulturella” livsstilen (index). Vidare genomfördes ett ANOVA-test för skillnaderna i den ”finkulturella” livsstilen i kommunerna emellan. För att komma åt graden av akademisk konsekreering användes Lärarförbundets ranking över ”Sveriges bästa skolkommun” där eleverna ”övergång till högskola” utgör ett kriterium.

I analyserna som baseras på SOM-data (och inte Lärarförbundets ranking) har värmlänningar yngre än 30 år exkluderats eftersom det finns risker att dessa individer a.) inte flyttat hemifrån, b.) inte etablerat sig på arbetsmarknaden eller c.) inte läst färdigt vid universitet (vilka är förutsättningar för att kunna kategorisera ett eget och etablerat ”nuvarande hem”). Sammantaget innebär föreliggande studiedesign att den statistiska inverkan av klasshabitus och kulturellt och ekonomiskt kapital testas gentemot ett antal utfallsvariabler (utbildningsnivå, nuvarande hem, livsstil)². Ett sådant upplägg tillåter en överblick av den sociala reproduktionen såsom den tidigare uttryckts i Sverige och internationellt. I det som följer redogörs för hur den sociala reproduktionen yttrar sig i Värmland som helhet. Därefter görs en djupdykning i den plats där den värmländska eliten konsekreras – Karlstad/Hammarö. Slutligen sammanfattas och diskuteras resultaten.

2 Föreliggande studie gör därför inte anspråk på att fullt ut hänge sig Bourdieus teori-metodologi där sociala fält studeras med multipel korrespondensanalys (MCA) (se, exempelvis, Savage et al. 2013; Rosenlund 2015; Hjellbrekke et al. 2015). Sådana analyser kräver flera indikatorer på både kulturellt och ekonomiskt kapital (Rosenlund 2015) som inte finns att tillgå i 2014 års SOM-undersökning av värmlänningar. Även om MCA ofta är mycket användbart för Bourdieu-inspirerad sociologi måste det tilläggas att en sådan sociologi inte bör *likställas* med användningen av en statistisk metod – MCA (som Atkinson (2016:196) argumenterat). Två av frågeställningarna (FF1, FF2) som ligger till grund för denna studie – nämligen vilken roll klasshabitus har för livsval och hur kapitalformer påverkar i vilken grad man har en ”finkulturell” livsstil – motiverar en statistisk metod som kan avgöra den relativa effekten av klasshabitus och kapital på ett antal utfallsvariabler. I det avseendet lämpar sig regressionsanalysen väl. Vidare bör det tilläggas att, till skillnad mot MCA-orienterade studier där habitus hanteras som en teoretisk koppling/förklaring till strukturella homologier mellan positioner och livsstilar (se Rosenlunds modell [2015:160]), är begreppet (klasshabitus) här operationaliserat och inkluderat i analyserna.

Klasshabitus och livsval – kapital och livsstil

I de första två tabellerna undersöks om klasshabitus (här indikerat av den typ av hem man vuxit upp i: arbetarhem, jordbrukarhem, företagarhus, tjänstemannahem eller högre tjänstemannahem) spelar roll för vilken typ av hem man nu befinner sig i, och för vilken typ av utbildningsnivå man skaffar sig genom livet. Tabell 1 visar i vilken utsträckning man som vuxen ”landar” i samma typ av hem som man vuxit upp i.

Bland dem som vuxit upp i högre tjänstemannahem är ingen jordbrukare idag. Dock befinner sig en fjärdedel av denna grupp nu i arbetarhem – dessa individer har rört sig nedåt i det Bourdieu (1984) kallar för ”rummet av sociala positioner” (en metafor för samhället och de klasspositioner som individer och grupper antar, beroende på deras uppsättning av ekonomiskt och kulturellt kapital). Detta måste dock ses i relation till att hela 70 procent av dem som vuxit upp i ett högre tjänstemannahem nu befinner sig i någon typ av tjänstemannahem. En liknande siffra finns bland dem som vuxit upp i tjänstemannahem (ej ”högre”) – bland dem är över tre fjärdedelar (77 %) tjänstemän eller högre tjänstemän idag. Den övergripande tendensen pekar alltså mot att tjänstemännen reproducerar sitt klasshabitus.

Bland dem som vuxit upp i arbetarhem lever en majoritet (59 %) i arbetarhem idag. Medan nästan en tredjedel (30 %) av dem med arbetarbakgrund numer är tjänstemän och således rört sig uppåt i ”det sociala rummet”, är det enbart fem procent som blev högre tjänstemän. Bland dem som vuxit upp i jordbrukarhus är 66 procent idag

Tabell 1: Nuvarande hem efter uppväxthem (värmlänningar över 30 år). Procent.

Nuvarande hem:							
Uppväxt i:	Arbetarhem	Jordbrukarhus	Tjänstemannahem	Högre tjänstemannahem	Företagarhus	Total (n)	
Arbetarhem	59	2	30	5	4	100 (679)	
Jordbrukarhus	45	21	23	4	8	100 (186)	
Tjänstemannahem	14	3	61	14	9	100 (175)	
Högre tjänstemannahem	25	0	46	25	4	100 (24)	
Företagarhus	24	4	33	11	27	100 (70)	
n	533	61	387	79	74	1134/100	

Kommentar: Cramers $v = .000$.

Tabell 2: Nuvarande utbildningsnivå efter uppväxthem (värmlänningar över 30 år). Procent.

Uppväxt i:	Nuvarande utbildningsnivå				Total (n)
	Låg	Mellanlåg	Mellanhög	Hög	
Arbetarhem	23	39	19	19	100 (690)
Jordbrukarhem	41	25	17	17	100 (190)
Tjänstemannahem	3	23	30	44	100 (178)
Högre tjänstemannahem	0	17	13	71	100 (24)
Företagarhem	16	32	16	36	100 (73)
n	254	386	228	287	1155/100

Kommentar: Cramers $v = .000$. Utbildningsnivåer tagna ur 4-delad omkodning av fråga 71: "Låg utbildning" = Ej fullgjort grundskola, grundskola, "mellanlåg utbildning" = Studier vid gymnasium, examen från gymnasium, "mellanhög utbildning" = eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet, studier vid högskola/universitet, "hög utbildning" = examen från högskola/universitet, studier vid/examen från forskarutbildning

antingen arbetare eller jordbrukare. Dock är det bara en femtedel av dem som växt upp i jordbrukarhem som nu är jordbrukare. Vi måste också understryka att dem med arbetarbakgrund inte lika benägna att reproducera sin bakgrund som tjänstemännen. Detta måste ses i ljuset av att det svenska samhället under 1900-talet omvandlats till ett tjänstesamhälle där "allt färre arbetar inom jordbruks- och industrisektorn" (Bengtsson & Berglund 2010:40). Överlag pekar dock resultaten på att även individer som vuxit upp i arbetar- eller jordbrukarhem reproducerar sin sociala bakgrund – en majoritet "landar" i jordbrukar- eller arbetarhem som vuxna. Materialet ger också indikationer på att män är något mer benägna än kvinnor att reproducera sin sociala bakgrund, och således att kvinnor oftare är uppåtsträvande klassresenärer (resultat ej redovisade här). Resultaten i Tabell 1 är statistiskt signifikanta (Cramers $V = .000$) och kan därför förväntas spegla populationen (värmlänningar) som helhet.

Vi vänder oss nu till den andra hypotesen: nämligen att klasshabitus också reproduceras i det att tjänstemännen väljer att utbilda sig vid högre lärosäten i högre utsträckning än dem med arbetar- eller jordbrukarbakgrund. Tabell 2 visar att så är fallet – även i en tid då fler och fler arbetsgivare ställer krav på högre utbildning.

Bland dem som vuxit upp i högre tjänstemannahem har ingen idag en låg utbildningsnivå. Hela 71 procent har examen från högskola eller universitet. Även dem som

vuxit upp i tjänstemannahem (ej ”högre”) är högutbildade – bland dem skaffade sig 44 procent examen vid högskola eller universitet. Enbart tre procent av dessa har idag en låg utbildningsnivå.

Bland dem som vuxit upp i arbetarhem ser vi motsatt mönster. Nästan en fjärdedel (23 %) har låg utbildning (ej fullgjort grundskola eller fullgjort grundskola) och 39 procent en mellanlåg utbildning. Procentdifferensen för hög utbildning mellan dem som vuxit upp i arbetarhem och dem som vuxit upp i högre tjänstemannahem är 52. Nästan en femtedel (19 %) av dem som vuxit upp i arbetarhem gick vidare för att ta examen vid universitet eller högskola – en minoritet av uppåtsträvare i det sociala rummet. Dem som vuxit upp i jordbrukarhem har ännu lägre tendens till att utbilda sig – 66 procent har antingen låg eller mellanlåg utbildningsnivå. Även dessa resultat är statistiskt signifikanta (Cramers $V = .000$).

Det finns alltså ett tydligt samband mellan klasshabitus och benägenheten att utbilda sig. Men med hur mycket ökar oddsen för att ta examen vid högskola eller universitet om man har ett visst klasshabitus? Vilka andra faktorer påverkar tendensen att utbilda sig? Tabell 3 redovisar hur oddsen för att inneha en högre examen påverkas av klasshabitus (uppväxt i tjänstemannahem jämfört med andra hem), under kontroll för vart i Värmland man bor (Karlstad/Hammarö kontra övriga Värmland), om man är uppväxt på landsbygden eller inte, kön, och slutligen om man har en ”finkulturell” livsstil.

Tabell 3 visar att individer som har vuxit upp i tjänstemannahem har över tre gånger så höga odds att inneha en examen från högskola eller universitet, jämfört med övriga klasshabitus. I och med det har klasshabitus den starkaste effekten på oddset att ha examen vid högskola eller universitet – resultat som går i linje med tidigare forskning i Sverige (Öhlin 2010). Dock måste det betonas att effekten av utbildning är mycket starkare i ett nationellt sammanhang där tjänstemännens odds att ta examen är tio gånger högre än övrigas (ibid.). I detta avseende är alltså den sociala reproduktionen svagare uttryckt i det regionala sammanhanget. Vidare spelar geografi roll: individer i Karlstad och Hammarö är mer benägna att ha en högre examen än individer i övriga Värmland. Att man bor på landsbygden spelar dock ingen roll – den geografiska förklaringen handlar alltså mer om vilken kommun man bor i (Karlstad eller Hammarö) än om själva boendeformen (stad/land). Däremot är värmländska kvinnor mer benägna än män att utbilda sig. Slutligen ser vi också att den ”finkulturella” livsstilen också spelar roll – de som är orienterade mot den ”legitima” kulturen (det vill säga de som relativt ofta går på opera, teater, konsert och museum) (Bourdieu 1984) har mer troligen en examen från högskola eller universitet. Här är det rimligt att också anta det omvända förhållandet, nämligen att de med institutionaliserat kulturellt kapital (examen från högskola eller universitet) under sin utbildning socialiserats in i orienteringen mot ”legitima” kulturella praktiker.

”Finkulturen” tycks alltså vara förknippad med en högre utbildning. Men vad är det som föranleder en sådan livsstil? Vi vänder oss till vår tredje hypotes – att den ”finkulturella” livsstilen framförallt återfinns bland individer med hög position i samhället (Bourdieu 1984:114). Tabell 4 visar att både ett relativt högt ekonomiskt kapitalt (här

Tabell 3: Oddsen för att inneha examen från högskola eller universitet bland värmlänningar över 30 år. Logistisk regression med oddskvoter.

	Högre examen Ref.: Ej högre examen	
	Oddskvoter	Sig.
Kommun: Karlstad eller Hammarö <i>Ref.: Övriga Värmland</i>	1.455	.018
Uppväxt i tjänstemannahem <i>Ref.: företagare-, jordbrukar-, arbetarhem</i>	3.138	.000
Uppväxt på landsbygden <i>Ref.: mindre tätort, stad, storstad</i>	1.029	.866
Kvinna <i>Ref.: Man</i>	1.861	.000
”Finkulturell” livsstil <i>Summerat index 1–5</i>	2.217	.000
Konstant	.042	.000
Nagelkerke R ²	19%	
n	1076	

Kommentar: ”Finkulturell” livsstil är ett summerat index från Fråga 37 som ställer över tjugo frågor om vad människor ägnar sin fritid åt, i syfte att komma åt underliggande livsstilar. En faktoranalys av detta frågebatteri (inte redovisad här) visar att olika ”finkulturella” aktiviteter (gå på opera, museum, teater och konsert) hänger samman och således utgör en enhetlig livsstil ($\alpha=.707$).

indikerat av årsinkomst) och ett institutionaliserat kulturellt kapital (här: examen från universitet eller högskola) är positivt korrelerade med orienteringen mot ”finkulturen” (Bourdieu 1984; Broady 1988). Dock slår inte klasshabitus igenom som signifikant. Istället är det våra indikatorer på kapital som slår igenom, vilket överensstämmer med tidigare studier i Sverige (Nilsson & Peurell 2010; Peurell 2014) samt den forskning som påvisat strukturella homologier mellan volym och komposition av kapital och livsstilar i Skandinavien (Rosenlund 2015; Hjellbrekke et al. 2015; se även Katz-Gerro 2002). Vi ser också en svag, positiv, effekt av ålder. Även här spelar geografin en roll – denna livsstil är mer utbredd i Karlstad och Hammarö än i övriga kommuner i Värmland. Detta kan dels förklaras av lättare tillgång till kulturlivet, men också av att ett visst klasshabitus (tjänstemän) har samlats i just Karlstad och Hammarö.

Att den ”finkulturella” livsstilen framförallt återfinns bland kapitalstarka individer är ett tecken på att den fungerar som ett instrument genom vilket människor upprätthåller sin position i samhället (Bourdieu 1984:7). Den sociala funktionen av

SOCIAL REPRODUKTION I VÄRMLAND

Tabell 4: Förklaringsfaktorer för en ”finkulturell” livsstil. OLS-regression med b-koefficienter (standardfel inom parentes)

	”Finkulturell” livsstil
Examen från högskola eller universitet <i>Ref.: Ej examen</i>	.454*** (.048)
Uppväxt i tjänstemannahem <i>Ref.: Uppväxt i arbetar-, jordbrukar- eller företagarhem</i>	.104 (.054)
Bor i Karlstad eller Hammarö <i>Ref.: Övriga Värmland</i>	.256*** (.041)
Årsinkomst >500 000 kr <i>Ref.: Årsinkomst <500 000 kr</i>	.177*** (.044)
Ålder	.008*** (.002)
Kvinna <i>Ref.: Man</i>	-.084* (.040)
Konstant	.853***
Radj2	16 %
N	1113

Kommentar: Signifikanskoder: * p<.01, ** p<.05, *** p< 0.01. För information om beroende variabel ”finkulturell” livsstil, se kommentar till tabell 3.

kulturkonsumtion är att upprätthålla gränser – eller distinktioner – klasser emellan. De som relativt ofta går på opera, teater, museum och konsert har ofta ackumulerat ekonomiskt och kulturellt kapital (ibid.). Eller omvänt – att röra sig mot den ”fina” kulturen är ett sätt att bekräfta sin kapitalstarka position i samhället.

Kapitalkoncentrering och akademisk konsektering i det urbana och kulturella centret

Den fjärde hypotesen pekar mot att det regionala centret Karlstad/Hammarö är en plats med en relativt kapitalstark befolkning med utbredd smak för ”finkulturen”, där en konsektering till utbildningens fält äger rum. Tabell 5 ger en jämförelse mellan Värmlands kommuner (här bör man dock tänka på att analyser som bryts ned på kommunnivå lider av låga n-tal). I jämförelse med övriga kommuner i Värmland har både Karlstad och Hammarö en hög andel högre tjänstemän, universitetsutbildade

människor med smak för finkulturen. På Hammarö utgör de högre tjänstemännen 17 procent av befolkningen. Det är den högsta andelen bland alla värmländska kommuner (för Torsby, Storfors, Munkfors, Forshaga och Årjäng utgör denna grupp 0 % i SOM-materialet). I Karlstad utgör dem högre tjänstemännen 8 procent av invånarna. Samtidigt har Hammaröborna och Karlstadborna en relativt stark benägenhet att utbilda sig vid högre lärosäten, och därtill en jämförelsevis ”finkulturell” livsstil. Utöver det är Hammarö den kommun i Värmland där störst andel placerar sig till höger på en politisk vänster-höger-skala (42 %) och här finns även en hög andel höginkomsttagare (54 %). I Karlstad är dessa siffror 36, respektive 49 procent. 2015 utsågs Hammarö till årets företagarkommun i Värmland, och till den femte bästa i landet.

Karlstad och Hammarö sticker alltså ut bland de värmländska kommunerna. Den mest slående skillnaden syns i Lärarförbundets ranking över landets skolkommuner. Hammarö är landets femte bästa skolkommun, medan Karlstad hamnar på 69:e plats och Filipstad på plats 261 (av 290). Årjäng, den värmländska kommun som placerar sig näst bäst, hamnar på 35:e plats. Tittar vi enbart på elevers övergång till högskola – predispositionen gentemot den högre utbildningen – finner vi återigen Hammarö högst placerad bland de värmländska kommunerna på plats 30 (här tappar Årjäng dramatiskt i placering med plats 154). Här tycks Hammarö dra ifrån Karlstad.

Även om vi här förlitar oss på övergripande statistiska mönster snarare än etnografiska djupdykningar tycks barnen och ungdomarna på Hammarö, i högre utsträckning än elever i andra kommuner, vara invigda i skolans kultur och dess ”dolda läroplan”³ (Broady 2007). Den sociala reproduktionen görs verksam då ”kapitalstarka” föräldrar undermedvetet och medvetet på olika sätt förbereder sina barn för skolan och förväntningarna som den ställer (Bourdieu & Passeron 1990). Detta belystes också ovan när vi såg att oddsen för att utbilda sig på universitet är tre gånger så höga bland tjänstemän som bland övriga samhällsklasser.

Sammantaget ser vi att Hammarö och Karlstad, i jämförelse med övriga Värmland, befolkas av högutbildade och högavlönade individer. Smaken för ”finkulturen” är mer utbredd. Lärarförbundets ranking säger många saker, men kanske framförallt att elever på Hammarö har det habitus som krävs för att framgångsrikt kunna navigera på utbildningens fält.

Bourdieu menar att ”rummet av sociala positioner” tenderar att ta form på fysiska platser (konstnärer och artister ansamlas i en stadsdel, affärseliten i en annan, och arbetare i en tredje) (2000:134; Florida 2006). Fallet Hammarö visar detta väldigt tydligt i det att individer som tillsammans formar ett relativt privilegierat kluster i det sociala rummet bosätter sig på samma plats, strax söder om Karlstad, på en ö i den värmländska skärgården. Lite tillspetsat kan Hammarö därför sägas utgöra ett värmländskt Djursholm (jfr Holmqvist 2015).

3 Att som elev förstå den dolda läroplanen innebär att kunna 1.) arbeta individuellt, 2.) vara uppmärksam, 3.) vänta, 4.) kontrollera sig motoriskt och verbalt, 5.) uttrycka sina egna erfarenheter och 6.) underordna sig lärarens osynliga auktoritet (Broady 2007:17).

SOCIAL REPRODUKTION I VÄRMLAND

Tabell 5: Socio-demografisk uppsättning av värmländska kommuner, och deras placering på Lärarförbundets ranking över bästa skolkommun. (+/- = över/under länets genomsnitt)

Andel högre tjänstemän (%)	5	4	4	0	7	1	17	8	5	9	0	0	9	3	0	0	6
Andel med examen från högskola/uni. (%)	12	15	14	22	13	10	29	32	24	27	9	30	16	31	20	22	24
Andel "till höger" politiskt (%)	25	30	17	24	42	25	42	36	38	30	33	40	39	25	26	28	32
Andel höginkomsttagare (>500 000 kr/år) (%)	32	48	24	41	40	43	54	49	61	48	33	22	38	38	38	33	44
"Finkulturell" livsstil: index 1-5 (medelvärde)***	1,45	1,39	1,54	1,47	1,48	1,25	1,64	1,78	1,62	1,49	1,05	1,28	1,63	1,45	1,35	1,36	1,58
Sveriges bästa skolkommun (SBS) 2015 (ranking)	89	146	261	172	65	144	5	69	163	148	209	164	186	90	145	35	-
SBS 2015: övergång till högskola (ranking)	154	282	233	205	180	79	30	64	154	141	242	219	262	141	233	154	-
Antal svarande (Värmlands-SOM 2014)	140	46	52	62	41	74	74	483	59	127	12	10	76	66	59	38	1420

Kommentar: Analyser som byts ner på kommunnivå lider av låga n-tal, vilket läsare bör ha i åtanke. *** = ANOVA-test visar att skillnaderna mellan kommunerna är statistiskt signifikanta (p = .000). För info om skolranking: Lärarnas riksförbund [https://www.lararforbundet.se/artiklar/14-kriterier-for-basta-skolkommun](https://www.lararforbundet.se/artiklar/basta-skolkommun-2015-vellinge)). För info om skolranking: Lärarnas riksförbund [https://www.lararforbundet.se/artiklar/14-kriterier-for-basta-skolkommun](https://www.lararforbundet.se/artiklar/basta-skolkommun-2015-vellinge)).

Slutsatser

Mot bakgrund av Bourdieus teori om social reproduktion – den sociala världens ”trög-rörlighet” – förväntade vi oss fyra mönster i 2014 års SOM-undersökning av Värmland. Resultaten av denna studie gav, på ett övergripande plan, stöd för samtliga hypoteser. Vi har sett att den sociala reproduktionen uttrycks på följande sätt:

1. Värmlänningarnas nuvarande hem är ofta samma typ av hem som dem vuxit upp i. 59 procent av dem med arbetarbakgrund lever även som vuxna i arbetarhem, och 77 procent av dem som vuxit upp i tjänstemannahem är nu tjänstemän.
2. Värmlänningar från tjänstemannahem är mer benägna än individer från andra typer av hem att utbilda sig. Oddset för att inneha examen från högskola eller universitet är över tre gånger så högt för tjänstemän som för andra (dock ska det understrykas att detta är avsevärt lägre odds jämfört med riket som helhet där tjänstemännens odds är tio gånger de övrigas).
3. En ”finkulturell” livsstil återfinns framförallt bland höginkomsttagare, och bland dem med hög utbildning, som bor i Karlstad eller Hammarö.
4. I jämförelse med invånarna i övriga kommuner i Värmland är invånarna i Karlstad/Hammarö kapitalstarka individer predisponerade gentemot den ”fina” kulturen och den högre utbildningen.

För att besvara studiens frågeställningar kan vi därför, sammanfattningsvis, säga att klasshabitus, här indikerat av det typ av hem man vuxit upp i, utgör en central aspekt i hur människor tar sig fram genom livet – vilka vägar de väljer att gå. Habitus pekar på att det sociala livets sammansättning upprätthålls av individer eftersom vi tenderar att reproducera vår sociala bakgrund – den miljö som skapade oss. Som vi kunnat se kan vår framtida hemmiljö och utbildningsnivå härledas till vårt klasshabitus (Bourdieu 1990). Även fast klasshabitus inte korrelerade med den ”finkulturella” livsstilen har vi kunnat skönja konturerna av den strukturella homologi mellan volym och typ av kapital och denna livsstil som observerats i tidigare studier (Bourdieu 1984:128–129; Rosenlund 2015; Hjellbrekke et al. 2015). Den tredje hypotesen får därmed bara delvis stöd av analyserna. Vidare har vi sett att plats spelar roll. Karlstad, och framförallt Hammarö, har framträtt som platser där framtida generationer av den värmländska eliten uppfostras av en kapitalstark befolkning (och därmed via ett klasshabitus inställt på avkastning på utbildningens fält) och upprätthålls (genom smaken för den ”fina” kulturen).

Studiens bidrag återfinns i belysningen av fyra huvudsakliga sätt på vilket den sociala reproduktionen tar sig uttryck i ett samtida, regionalt sammanhang. Sammantaget ger resultaten stöd för att nationella och internationella mönster av social reproduktion återfinns i den regionala (här: värmländska) kontexten (jfr Oskarsson et

al. 2010). Även om föreliggande studie baseras på ett representativt urval av värmlänningar måste dess begränsningar betonas – begränsningar som härleds ur det faktum att studien baseras på sekundärdata som inte explicit utformats med föreliggande frågeställningar och hypoteser i åtanke. Fortsatt forskning bör således kartlägga den sociala reproduktionen i regioner utifrån ett finare mätinstrument: exempelvis utifrån ett sätt som identifierar ett socialt fält och utifrån fältet skapar det sociala rum som Bourdieu själv arbetade utifrån (se exempelvis Savage et al. 2013; Rosenlund 2015; Hjellbrekke et al. 2015). För att detta ska möjliggöras krävs fler indikatorer på kulturellt och ekonomiskt kapital. Vidare behöver mekanismerna som föranleder de olika instanserna av social reproduktion tydligare blottläggas med kvalitativ forskning.

Avslutningsvis

Klasshabitus är inte ett öde som individer inte kan frigöra sig från – i denna studie har vi sett både uppåtgående och nedåtgående social mobilitet. Det ska också betonas att den sociologiska förklaringen till ”varför vi gör som vi gör” inte är den enda förklaringen. Vi måste dock, mot bakgrund av resultaten i denna studie, som på det hela taget gett stöd åt samtliga hypoteser gällande den sociala reproduktionen, inse att ”most people are statistically bound to encounter circumstances that tend to agree with those that originally fashioned their habitus.” (Bourdieu & Wacquant 1992:133). Värmland beskrivs inte sällan som ”ett Sverige i miniatyr”. Detta gäller även när det kommer till den sociala reproduktionen.

Referenser

- Aronsson, L., P. Norell & L. Nilsson (2012) ”Ack Värmeland”, 473–484 i L. Nilsson, L. Aronsson & P. Norell (red.) *Värmländska landskap: Politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Atkinson, W. (2016) ”Class and cuisine in contemporary Britain reheated: A reply to Flemmen and Hjellbrekke”, *The sociological review* 64:194–201.
- Beck, U., A. Giddens & S. Lash (1994) *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Oxford: Polity
- Berglund, T. (2010) ”Klass och arbete”, 72–86 i M. Oskarson, M. Bengtsson & T. Berglund (red.) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. New York, London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1986) ”The forms of capital”, 241–258 i J. Richardson (red.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York, Greenwood: Greenwood press.
- Bourdieu, P. (1990) *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1996) *The state nobility*. Cambridge: Polity.

- Bourdieu, P. (2000) *Pascalian meditations*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (1990) *Reproduction in education, society and culture*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington: Sage.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1992) *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity.
- Bové, J. (2016) "Den värmländska SOM-undersökningen 2014", 527–540 i P.O. Norell, L. Nilsson (red.) *Värmländska utmaningar: Politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*. Karlstad: Karlstads Universitet.
- Broady, D. (1998) "Kulturens fält: Om Pierre Bourdieus sociologi", *Nordicom-nytt* 1/2:59–88. <http://people.dsv.su.se/~jpalme/society/pierre.pdf> (Hämtad 2016–04–25).
- Broady, D. (2007) "Den dolda läroplanen" i *Krut* 127:15–19.
- Costa, C. & M. Murphy (red.) (2015) *Bourdieu, habitus and social research: The art of application*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Florida, R. (2006) *Den kreativa klassens framväxt*. Göteborg: Daidalos.
- Giddens, A. (1997) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den moderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Hjellbrekke, J., V. Jarness & O. Korsnes. (2015) "Cultural distinctions in an 'egalitarian society'", 187–206 i P. Coulangeon & J. Duval (red.) *The Routledge companion to Bourdieus Distinction*. London, New York: Routledge.
- Holmqvist, M. (2015) *Djursholm: Sveriges ledarsamhälle*. Stockholm: Atlantis.
- Läraryrket. (2015) "Bästa skolkommun 2015". <http://res.cloudinary.com/lararforbundet/image/upload/v1444735750/330b83e759b7dad0886b280e9f12140b/Riket.pdf> (Hämtad 2015–11–12).
- Katz-Gerro, T. (2002) "Highbrow cultural consumption and class distinction in Italy, Israel, West Germany, Sweden and the United States", *Social forces* 81 (1):207–229.
- Nilsson, Å. & E. Peurell (2010) "Klassresor och kulturintresse", 123–142 i M. Oskarson, M. Bengtsson & T. Berglund (red.) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.
- Norell, P. (2012) "Värmland och Karlstad: Struktur, finanser och förutsättning för politik", 25–56 i L. Nilsson, L. Aronsson & P. Norell (red.) *Värmländska landskap: Politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*. Karlstad: Karlstad University Press.
- NWT. (2010) "Som ett Sverige i miniatyr". <https://nwt.se/kundservice/prenumeration/inloggning/?redirectToURL=/varmland/2010/06/06/som-ett-sverige-i-miniatyr>. (Hämtad 2015–03–07).
- Oskarson, M., M. Bengtsson & T. Berglund (red.) (2010) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.
- Payne, G. & C. Grew (2005) "Unpacking 'class ambivalence': Some conceptual and methodological issues accessing class cultures", *Sociology* 39 (5):893–910.
- Peurell, E. (2014) *Vem besöker de statliga museerna? Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

- Rosenlund, L. (2015) "Working with Distinction: Scandinavian experiences", 157–186 i P. Coulangeon & J. Duval (red.) *The Routledge companion to Bourdieu's Distinction*. London, New York: Routledge.
- Savage, M., G. Bagnall & B. Longhurst (2001) "Ordinary, ambivalent and defensive: Class identities in the northwest of England", *Sociology* 35 (4):875–92.
- Savage, M., F. Devine, N. Cunningham, M. Taylor, Y. Li, J. Hjellbrekke, B. Le Roux, S. Friedman & A. Miles (2013) "A new model of social class? Findings from the BBC's Great British class survey experiment", *Sociology* 47 (2):219–250.
- SCB (2012) *Universitet och högskolor: Högskolenybörjare 2011/12 och doktorandnybörjare 2010/11 efter föräldrarnas utbildningsnivå*. Statistiska meddelanden UF20 SM1204. http://www.scb.se/Statistik/UF/UF0205/2011L12D/UF0205_2011L12D_SM_UF20SM1204.pdf (hämtad 2015–03–07).
- Skeggs, B. (1999) *Att bli respektabel: Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- Willis, P. (2000) *Learning to labour*. Dorchester: Ashgate.
- Öhlin, M (2010) "Samhällsklassernas utbildningshorisont: Är utbildning ett fritt val?", 42–56 i M. Oskarson, M. Bengtsson & T. Berglund (red.) *En fråga om klass: Levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Stockholm: Liber.

Om artikeln

Denna studie är en utvecklad version av ett populärvetenskapligt kapitel för publicering i en antologi baserad på 2014 års SOM-undersökning till värmlänningar (red.: PO Norell och Lennart Nilsson). Redaktörerna har godkänt publicering av omarbetad version i *Sociologisk forskning*. Författaren vill tacka *Sociologisk forsknings* två anonyma bedömare för deras återkoppling på en tidigare version av detta manuskript.

Kontaktuppgifter till författare

Johan Lindell

Institutionen för geografi, medier och kommunikation

Karlstads universitet, 651 88 Karlstad

Tel: 054-700 2426

E-post: johan.lindell@kau.se

Författarpresentation

Johan Lindell, fil. dr och postdoktor vid institutionen för geografi, medier och kommunikation, Karlstads universitet, forskar om klass, nyheter och globalisering. Han har tidigare publicerat sin forskning i bland annat *European journal of cultural studies*, *Distinktion: Scandinavian journal of social theory*, *Journalism studies* och *International communication gazette*.